

Klevfos industrimuseum

Riksantikvaren

Høringsinnspill til «Bevaringsstrategi for næringers og industriers kulturmiljø»

Viser til forslaget med høringsfrist satt til 13. juni.

Bakgrunn:

I 1991 ble fagansvaret for tekniske og industrielle kulturminner overført fra Norsk Kulturråd til Riksantikvaren. Klevfos Cellulose- og papirfabrikk ble allerede da valgt som ett av seks anlegg i et pilotprosjekt som tre år senere ble presentert i rapporten «Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner» (heretter kalt TIK-anlegg).

I planen fra 1994 tar myndighetene ansvar. TIK-anleggenes nasjonale betydning og historie begynner. Ordningen har utviklet seg, fra vern og bevaring til det dagsaktuelle temaet om anleggenes istandsettingsbehov, drift og vedlikehold.

Parallelt med at Riksantikvaren gjenopptar fredningsprosessen av Klevfos skal bevaringsprogrammet utvikles og erstattes av bevaringsstrategier.

Klevfos Cellulose- og papirfabrikk har siden ordningen ble opprettet i 1997 vært en del av Riksantikvarens vellykkede bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner (ref. rapporten «Riksantikvarens evaluering og forslag til oppfølging av de 10 bevaringsprogrammene», 2024).

En tålmodig og krevende innsats ligger bak et langt på vei istandsatt Klevfosanlegg og et levende kulturmiljø med planer for fremtiden.

Vår holdning til den aktuelle bevaringsstrategien er historisk forankret i planverket: satsing på prioriterte anlegg, trygge økonomiske rammer, og nødvendigheten av godt samarbeid mellom miljøvern- og kulturmyndighetene.

Anno museum og Klevfos industrimuseum har erfart en ryddig og inkluderende prosess under Riksantikvarens arbeid med de nye bevaringsstrategiene, som følger av «Meld. St. 16: Nye mål i kulturmiljøpolitikken».

Klevfos har i samarbeid med foreningen Norsk Industriarv fulgt opp og kommentert utviklingen av strategiene, for eksempel i møte 17. mars 2025 som Riksantikvaren tok initiativ til, og gjennom Norsk Industriarvs «Innspill til bevaringsstrategi for næringers og industriers kulturmiljø», datert 24. mars 2025.

Vi viser også til Norsk Industriarvs innspill til høringsrunden, datert 12. juni, som særlig etterlyser klarere mål og virkemidler, samt hva status som fredet anlegg gir.

Anno museum og Klevfos industrimuseum har noen kommentarer knyttet til eget anlegg og Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi:

Økonomi:

Vedlikeholdet over flere år og den nyere istandsettingen av Klevfos viser at bevaring av større industrianlegg er mer krevende økonomisk enn de fleste andre former for kulturminnevern.

Dermed bør bevaringsstrategien peke på hvilke ordninger og økonomiske rammer vi kan forvente innenfor dette hovedtemaet, inkludert hva status som fredet anlegg betyr i denne sammenheng. De økonomiske rammene er selvsagt førende for ambisjoner, prosjekter og hvordan vi best bevarer anlegget.

Sektoransvaret vil trolig være spesielt viktig i dette: *«Statlige sektorer, som eier eller myndighetsutøver, har ansvar for å sikre at kulturhistoriske verdier blir tatt vare på.»*

Variasjon og dokumentasjon:

Generelt så bør strategien være tydelig på at enkelte kulturmiljøer kan bli bevart på andre måter enn tradisjonell komplett bevaring.

Noen anlegg bør kunne transformeres til ny bruk, mens andre anlegg kanskje må kunne saneres etter ulike former og nivåer for dokumentasjon.

Anno museum og Klevfos har med Kunnskapsprosjektet (oppstart 2020, sluttrapport ultimo 2021) i samarbeid med Riksantikvaren satset på å innhente og dokumentere ny kunnskap. Hvordan dette ble gjennomført og har blitt en rutine deles gjerne med andre.

Presis dokumentasjon av anlegget er nødvendig for tilstandsregistrering og overvåkning, samt for planlegging og dokumentasjon av istandsettingsarbeider. Dessuten er det nyttig som fredningsdokumentasjon og fremtidig formidling. Derfor er anlegget 3D-skannet i form av en omfattende og detaljert punktsky, og i tillegg arbeider vi aktivt med å hente og tilgjengeliggjøre materiale fra en rekke kilder (som for eksempel intervjuer gjennlevende Klevfos-arbeidere på anlegget) og historiske arkiver.

Innsatsen på dette feltet blir desto viktigere og nyttig fordi Riksantikvaren i 2024 har gjenopptatt fredningsprosessen av Klevfos.

Mangfold:

At TIK-anleggene som gruppe representerer et manglende mangfold har blitt nevnt som en utfordring. Det krever en undersøkelse og konkretisering av hva som har vært nasjonens viktigste næringer. På bakgrunn av en slik oversikt, som sammenholdes med dagens bevaringsprogram, vil det fremgå hva slags næringer og type anlegg som må bevares. Dette innebærer også at strategien må påpeke behovet for nasjonalt overblikk og prioritering. Fagmiljøer i Anno museum, Norsk skogmuseum og Klevfos kan bidra til en slik arbeidsprosess.

Klevfos utvikler gode, framtidsrettede strategier for bevaring som er tuftet på anleggets og regionens industri- og kunsthistorie. Vi har fått positiv respons fra vernemyndighetene på disse.

Som døme kan nevnes (1) Klevfos Munch-prosjektet, der Anno i fjor søkte Kultur og likestillingsdepartementet om tilskudd til nasjonale kulturbygg, og (2) prosjektet kalt Grønn vekst, som i første fase handler om å rehabilitere Klevfosdemningen til slik den var i 1976 (når fabrikken ble nedlagt), og i andre fase om å produsere elektrisk strøm fra egen vasskraft.

Klevfos styrker bevisst sin posisjon som kulturmiljø, i tråd med overordnede føringer i forslaget til bevaringsstrategi om å bevare og bruke anlegget som en ressurs i samfunnsutviklingen.

Verdifull ressurs:

Strategien bør understreke at de prioriterte TIK-anleggene representerer en stor ressurs som levende kulturmiljø.

Flere av TIK-anleggene kan bidra med spesialkompetanse. I tillegg sikrer og bevarer disse anleggene også immateriell kulturarv.

Klevfos satser bevisst på en formidling som er et oppdatert møte mellom industrihistorie, kunst-/kulturhistorie og kulturminnehåndverk. Blant annet er Klevfos møteplass for mye av frivilligheten i regionen, innen teater, friluftsliv og en rekke lag og organisasjoner. I samråd med Løten kommune viser vi til «Kulturminneplan for 2019-2025 «Je kjæm i fra Løten».

En særlig styrke er håndverkernes tverrfaglige materialkunnskap innen mur, tømmer, metall og glass. Noe alle prosjekter som er gjennomført for å sette anlegget i stand viser. Ved flere anledninger har vi samarbeidet og utvekslet kunnskap med håndverkere på andre TIK-anlegg. Bygningsvernstudiet ved Fagskolen Innlandet har ved flere anledninger vært på Klevfos som del av undervisningen. Dette er aktiviteter vi har satt oss som mål å utvikle videre. Jamfør «Riksantikvarens håndverksstrategi» (2024).

Eget deltema for TIK:

Klevfos mener som Norsk Industriarv at bevaringsstrategien må ha et eget deltema for tekniske og industrielle kulturminner. Vi oppfatter at Riksantikvaren anser det som viktig og selvfølgelig med videre satsing på de nasjonalt prioriterte TIK-anleggene i bevaringsprogrammet. Inkluderende og synlige TIK-anlegg har for eksempel stor positiv effekt for deltemaene i bevaringsstrategien for bygder og byers kulturmiljø.

Prioriteringene i strategien uttrykkes i stor grad gjennom deltema. Et eget deltema for TIK-anleggene vil bli en viktig støtte og føring til «Forskrift om tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner».

Strategien skal bygge på en plattform av tidligere arbeider. Da må strategien være konkret i sin omtale av bevaringsprogrammet for TIK og videreføringen av dette.

Som avslutning:

Samfunnet har investert mye i de 15 prioriterte TIK-anleggene. Gjennom bevaringsprogrammet har anleggene blitt sikret og istandsatt og er i dag svært verdifulle, som tidsvitner om hvor vi kommer fra og som skapende og levende kulturmiljø for fremtiden. Å sikre flere anlegg på tilsvarende vis fordrer at de økonomiske rammene er på plass. Om ikke kan resultatet bli det motsatte av målsettingen.

Klevfos industrimuseum

Ådalsbruk, 12. juni

Jarl Holstad